

Portalski, Mariusz / Adasiewicz, Ewa

Blaski i cienie wyższego wykształcenia w opinii nauczycieli regionu płockiego

Notatki Płockie 46/1-186, 42-47

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BLASKI I CIENIE WYŻSZEGO WYKSZTAŁCENIA W OPINII NAUCZYCIELI REGIONU PŁOCKIEGO

Na przełomie drugiego i trzeciego tysiąclecia naszej ery dokonują się rewolucyjne zmiany cywilizacyjne. Odchodzi cywilizacja przemysłowa, w której dominowały takie czynniki gospodarowania jak: surowce, energia, siła robocza i kapitał. Rozpoczyna się era cywilizacji informacyjnej, gdzie kluczowe miejsce wśród czynników wzrostu gospodarczego i zamożności społeczeństw przypisywane jest wiedzy i informacji oraz umiejętności ich wykorzystania. Za początek społeczeństwa informacyjnego uważa się taki stan zatrudnienia, który wystąpił w Stanach Zjednoczonych w 1955 r., a który charakteryzował się tym, że liczba zatrudnionych w zawodach nierobotniczych przekroczyła wówczas liczbę zatrudnionych robotników. Na rozwój społeczeństw informacyjnych zasadniczy wpływ miały dokonania w dziedzinie elektroniki, telekomunikacji i środków masowego przekazu, zwłaszcza szybkich mediów elektronicznych. Symbolem ery informacyjnej jest komputer, który zastąpił lub usiłuje zastąpić symbol ery industrialnej, czyli silnik w różnej jego postaci (parowy, spalinowy, elektryczny). Krajami zaawansowanymi w rozwoju społeczeństwa informacyjnego są obecnie Stany Zjednoczone, Kanada i Japonia. W krajach tych ekonomia odeszła od energochłonnych przemysłów ciężkich na rzecz różnych instytucji związanych z wytwarzaniem, przekazywaniem i wykorzystaniem wiedzy i informacji oraz tej części przemysłu, która określona jest mianem przemysłu wysokiej technologii. Na rozpoczęcie tych przemian w Europie Zachodniej zwraca uwagę raport grupy pod przewodnictwem Martina Bangemanna - komisarza ds. przemysłu, informacji i telekomunikacji Unii Europejskiej, pt.: "Europa i globalne społeczeństwo informacyjne" opublikowany w 1994 roku. O nieuchronności tych przemian w kierunku ery informacyjnej w Polsce wypowiadają się przedstawiciele świata nauki, zaś nie zajmują się tą problematyką nasi politycy. Również media zwróciły uwagę na to zagadnienie jedynie z okazji obchodzonego w maju 2000 r. Międzynarodowego Dnia Telekomunikacji. Perspektywicznie wizja społeczeństwa informacyjnego w naszym kraju znajduje oparcie w procesach globalizacji charakteryzujących się występowaniem ogólnoświatowych tendencji, zjawisk i skutków w życiu gospodarczym, społecznym, politycznym i kulturalnym. W zakresie gospodarki jest to związane z intensyfikacją międzynarodowego przepływu towarów, usług, informacji i kapitałów, ale także i siły roboczej. Zmiany te tj. nadejście cywilizacji informacyjnej i postępująca globalizacja nie byłyby możliwe bez rozwoju nauki, nowoczesnej techniki i technologii, co w drugiej połowie XX wieku doprowadziło do podwajania się wiedzy

ludzkiej co 5-10 lat w zależności od dziedziny nauki.

Wymienione procesy a także demokratyzacja życia politycznego i społecznego wymagają wysokiego poziomu edukacji społeczeństw. Jest to zbieżne ze zmianami politycznymi, społecznymi i gospodarczymi, jakie wystąpiły w naszym kraju po 1989 r., a także spowodowały m.in. rozwój szkolnictwa wyższego i wzrost liczby kształconych na poziomie wyższym z ok. 400 tys. studentów w 1990 r. do ok. 1.500 tys. studentów w roku akademickim 2000/2001.

Kadra z wyższym wykształceniem w istotnym stopniu decyduje obecnie i w coraz większym stopniu będzie decydowała w przyszłości o rozwoju społeczno-gospodarczym kraju i poszczególnych jego regionów. Dotyczy to również subregionu płockiego, który definiujemy jako obszar powiatów: płockiego grodzkiego, płockiego ziemskiego, gostyńskiego i sierpeckiego. Region ten nie jest zasobny w kadre z wyższym wykształceniem. Ostatni spis ludności przeprowadzony metodą reprezentacyjną w 1995 r. wykazał, że w byłym województwie płockim 4,1% ludności miało wykształcenie wyższe, podczas gdy średni wskaźnik ten dla całej Polski wynosił 6,8%. Zapewne do końca 2000 r. wskaźniki te uległy zwiększeniu, tym niemniej nie należy sądzić, że wzrost liczby osób z wyższym wykształceniem w subregionie płockim był na tyle duży, aby wskaźnik liczby ludności z wyższym wykształceniem dla subregionu płockiego zrównał się ze wskaźnikiem ogólnopolskim. W sposób dokładny będzie to można ocenić dopiero po przeprowadzeniu Narodowego Spisu Powszechnego, którego realizacja jest corocznie odkładana (w myśl ustaleń międzynarodowych powinien mieć miejsce co 10 lat, a ostatni w Polsce był przeprowadzony w 1988 r.).

Aktualnie urzędy statystyczne nie zbierają i tym samym nie przetwarzają informacji dotyczących wykształcenia kadr w gospodarce. Autorzy niniejszej publikacji nie znaleźli żadnych danych na ten temat w Urzędzie Statystycznym w Płocku. Aby uzyskać pewną wiedzę na temat kadry z wyższym wykształceniem w aktualnej rzeczywistości w subregionie płockim Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny Politechniki Warszawskiej prowadzi badania zmierzające do określenia liczby i struktury tej kadry w gospodarce i kulturze subregionu, jej usytuowania, osiągnięć, wynagradzania za pracę, oczekiwań a także potrzeb w zakresie dalszego kształcenia. Jedną z zasadniczych technik badawczych zastosowanych w badaniach na temat "Kadry z wyższym wykształceniem w regionie płockim" była ankieta skierowana do różnych grup pracowniczych, które legitymują się wyższym wykształceniem zarówno na poziomie magisterskim jak i

licencjackim (oczywiście objęte zostały ankietą także osoby ze stopniami naukowymi doktora i tytułami profesora). Dobór respondentów ankiety był celowy. Realizatorzy badań starali się dotrzeć z ankietami do wszystkich ważniejszych grup osób pracujących w różnych gałęziach gospodarki i kultury regionu, do osób pracujących w zakładach różnej wielkości i o różnym statusie własności. Jedną z najważniejszych badanych grup była grupa nauczycieli. Wśród przesłanek decydujących o wyborze tej grupy najważniejszymi dla autorów badań były:

* liczebność tej grupy wśród ogółu zatrudnionych z wyższym wykształceniem w regionie płockim,

* założone i rzeczywiste funkcje i zadania tej grupy zawodowej.

Jak wynika z danych Delegatury Mazowieckiego Kuratorium Oświaty w Płocku w okresie przeprowadzenia badań ankietowych, tj. na przełomie 2000 i 2001 roku w placówkach publicznych i niepublicznych oświatowych na terenie działania Delegatury (zgodnym z obszarem subregionu przyjętym przez autorów niniejszej publikacji) zatrudnionych było ogółem 5407 nauczycieli z wyższym wykształceniem. Stanowi to 85% ogółu nauczycieli tych placówek. Według szacunku autorów publikacji dokonanego na podstawie różnych dostępnych źródeł, ta liczba nauczycieli z wyższym wykształceniem to od 35% do 40% ogółu osób pracujących we wszystkich zakładach pracy regionu o tym poziomie wykształcenia. Podana liczba nie obejmuje nauczycieli akademickich, którzy też byli objęci badaniami ankietowymi, lecz nie są przedmiotem niniejszej publikacji. Zatem nauczyciele zatrudnieni w jednostkach oświaty stanowią najliczniejszą grupę osób z wyższym wykształceniem w gałęziowym układzie gospodarki i kultury subregionu płockiego.

Na temat funkcji i zadań nauczycieli wypowiedało się wielu uznanych pedagogów i polityków oświatowych w licznych publikacjach i opracowaniach. Dla potrzeb niniejszego artykułu przyjęto, że podstawową założoną funkcją nauczycieli jest kształcenie i wychowanie dzieci, młodzieży i ludzi dorosłych w celu przygotowania ich do pełnienia określonych ról rodzinnych, zawodowych, obywatelskich i kulturowych. Jest to zatem misja szczególna. Funkcje rzeczywiste nauczycieli pokrywają się na ogół z funkcjami założonymi, bowiem większość nauczycieli realizuje swoje zadania skutecznie.

Zatem nietrudno jest dowieść, że nauczyciele są grupą zawodową zasługującą na szczególne zainteresowania w przypadku takich badań jak badania kadr z wyższym wykształceniem.

Jak zaznaczono wcześniej, przedmiotem badań były, m.in. relacje między wyższym wykształceniem a rzeczywistymi przejawami życia i odczuciami nauczycieli. Aby uzyskać dostateczną liczbę wypełnionych ankiet, a jednocześnie wykonać badania w rozsądnym czasie i przy stosunkowo niskich kosztach, postanowiono przeprowadzić badania ankietowe w takich wytypowanych wcześniej szkołach, aby objąć wszystkie podstawowe typy szkół występujące na terenie subregionu płockiego. Wcześniej uzyskano zgodę stosownych

władz na przeprowadzenie tych badań.

Dla porównania wybranych szkół do badań ankietowych z pełnym zbiorem szkół działających na terenie subregionu płockiego w tabelicy 1 przedstawiono strukturę sieci szkół.

Tabela 1.

Struktura szkół subregionu płockiego (według danych Delegatury Kuratorium Oświaty)

Lp.	Typ szkoły	Placówki publiczne (liczba)	Placówki niepubliczne (liczba)
1.	Szkoła podstawowa	166	2
2.	Gimnazjum	51	2
3.	Liceum ogólnokształcące	15	13
4.	Technika zawodowe	34	14
5.	Licea zawodowe i techniczne	32	10
6.	Średnie szkoły zawodowe po zasadniczej szkole zawodowej	17	2
7.	Zasadnicze szkoły zawodowe	17	3
8.	Szkoły policealne	13	29

Ponadto w ramach systemu oświatowego działają również poradnie psychologiczno-pedagogiczne, placówki opiekuńczo-wychowawcze, bursy i internaty, ośrodki szkolno-wychowawcze i placówki oświatowo-wychowawcze.

We wszystkich tych placówkach zatrudnionych jest ogółem 6.361 nauczycieli o następującym poziomie wykształcenia:

* doktorat - 32,

* wyższe magisterskie z przygotowaniem pedag. - 4.487,

* wyższe magisterskie bez przygotowania pedag. - 25,

* wyższe zawodowe (licencjat) - 821,

* wyższe zawodowe bez przygotowania pedag. - 42,

* Kolegium Nauczycielskie lub NKJO - 48,

* Studium Nauczycielskie - 532,

* średnie z przygotowaniem pedag. - 259,

* średnie bez przygotowania pedag. - 88,

* poniżej średniego - 27.

Do badań wytypowano następujące szkoły regionu płockiego:

* Zespół Szkół Ekonomiczno-Kupieckich w Płocku,

* Zespół Szkół Zawodowych nr 2 w Płocku (Technikum Elektryczne),

* Liceum Ogólnokształcące im. St. Małachowskiego w Płocku,

* Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 3 w Płocku (Płock-Radziwie - szkoła podstawowa i gimnazjum),

* Szkoła Podstawowa nr 6 w Płocku,

* Liceum Ogólnokształcące im. Sucharskiego w Sierpcu,

* Szkoła Podstawowa im. Marii Konopnickiej w Gąbinie,

* Publiczne Gimnazjum w Gąbinie,

* Zespół Szkół Ogólnokształcących w Bulkowie (szkoła podstawowa i gimnazjum),

* Szkoła Podstawowa w Łętowie (gm. Bodzanów),

* Zespół Szkół Z.O.K. "Profesor" w Płocku,

* Zespół Szkół Stowarzyszenia Oświatowców Polskich w Płocku.

Badania przeprowadzono w grudniu 2000 r. i styczniu 2001 r. Do wytypowanych szkół dostarczono formularze ankiety w liczbie zbliżonej do liczby nauczycieli z wyższym wykształceniem. Nauczyciele na wypełnienie ankiety mieli dostatecznie dużo czasu (około tygodnia). Mogli je wypełniać w szkole lub w domu. Wypełnione ankiety składano w sekretariatach szkół, skąd zostały odebrane przez autora ankiety (realizatora badań).

Ankiety wypełniło 226 nauczycieli, przy 310 wysłanych do szkół egzemplarzy ankiet. W większości byli to nauczyciele szkół płockich. Wyniki ankiety prezentujemy według kolejności zadanych pytań.

Łącznie zadano 28 pytań. W większości były to pytania zamknięte z zadaniem wytypowania jednej z kilku możliwych odpowiedzi. Dwa pytania były pytaniami otwartymi (kierunek studiów oraz wykonywany zawód), przy czym i tu możliwości wyboru ograniczyły się do skróconej liczby możliwych sytuacji. W jednym pytaniu należało uszeregować wymienione cechy charakterystyczne w pewnej kolejności.

Pierwsze pytania ankiety były pytaniami o charakterze metryczkowym. W odpowiedzi na pytania o wiek najwięcej bo 81 osób (36%) określiło go w przedziale 31-40 lat, w drugiej kolejności 66 osób przyznało się do wieku w przedziale 41-50 lat, wiek do 30 lat podało 45 respondentów (20%), natomiast 34 osoby (15%) określiły swój wiek jako powyżej 50 lat. Niski wskaźnik osób zatrudnionych w wieku powyżej 50 lat wynika z faktu, że nauczyciele mogą przechodzić na pełną emeryturę we wcześniejszym wieku niż pracownicy innych grup.

Pośród 226 respondentów 171 osób (ok. 76%) podało swoją płeć jako kobiety, natomiast do płci męskiej przyznały się 54 osoby (24%). Taka struktura świadczy o znaczącym sfeminizowaniu zawodu nauczycielskiego, co jest typowe zarówno dla Polski jak i całego świata.

Jako miejsce zamieszkania Płock wymieniło 146 osób (64%), miasto od 15 tys. do 25 tys. ludności 33 osoby (ok. 15%), miasto poniżej 15 tys. ludności 13 osób (ok. 6%), zaś wieś 34 osoby (15%). Liczby powyższe i struktura miejsca zamieszkania respondentów nie pozwalają wnioskować o przestrzennym rozmieszczeniu kadry nauczycielskiej, bowiem liczby te wynikają z celowego doboru szkół przyjętych do badania. W doborze tym starano się jedynie zachować przybliżone proporcje przestrzennego rozmieszczenia kadry nauczycielskiej.

Według odpowiedzi respondentów znakomita większość nauczycieli pracuje w miejscowości swojego zamieszkania. W ten sposób odpowiedziało 197 osób (87% respondentów). Poza miejscowością zamieszka-

nia pracuje 29 respondentów (13%). Jest to typowa sytuacja dla ogółu zatrudnionych w subregionie płockim, a także w całym kraju.

Następne pytanie dotyczyło kierunku ukończonych studiów wyższych. Tu 34 osoby wymieniły studia humanistyczne, 25 osób przyrodnicze, 22 osoby grupę matematyka, informatyka i fizyka, 21 osób kierunki ekonomiczne, również 21 osób języki obce, 19 osób kierunki techniczne, 6 osób kierunki artystyczne. Aż 67 osób typowało inne kierunki ukończonych studiów, w tym najwięcej kierunki pedagogiczne i nauczania początkowego.

Interesujące było pytanie o rok ukończenia studiów. Najwięcej, bo 96 osób (ponad 42%) ukończyło studia w dziesięcioleciu 1991-2000, przy czym w ostatnim pięcioleciu po 1995 r. aż 62 osoby. W latach 1981-1990 studia ukończyły 52 osoby (23% respondentów), w latach 1971-1980 studia wyższe ukończyło 60 osób (26,5%) zaś tylko 15 osób (blisko 7%) deklarowało ukończenie studiów przed 1970 rokiem. Wyniki ankiety są potwierdzeniem tendencji, jakie miały miejsce w polskim szkolnictwie wyższym w okresie po II wojnie światowej. Lata 70-te to okres powstania i rozwoju sieci wyższych szkół pedagogicznych. Lata 80-te to okres regresu całego szkolnictwa wyższego w Polsce, natomiast lata 90-te to okres przyspieszonego rozwoju szkolnictwa wyższego w naszym kraju i powszechnego uzupełniania wykształcenia przez nauczycieli. Znakomita większość nauczycieli studiowała poza Płockiem. Tak odpowiedziało 191 osób (84,5% respondentów). Płock jako miejsce studiów wskazały 32 osoby, z tej liczby 19 osób ukończyło studia po 1995 roku. Jest to zgodne z możliwościami Płocka jako ośrodka akademickiego, w którym mogą być prowadzone tylko nieliczne kierunki studiów a obsada wszystkich przedmiotów nauczania w szkołach różnych poziomów i typów wymaga dużego zróżnicowania w tym względzie.

Według odpowiedzi ankietowanych najwięcej osób posiadało staż na stanowisku nauczyciela w przedziale 11 do 20 lat. Takie odpowiedzi uzyskano od 84 respondentów (37% badanych). Staż do 10 lat wymieniły 74 osoby (33%), w tym staż do 5 lat 42 osoby. Staż w zawodzie nauczycielskim powyżej 20 lat potwierdziło 68 osób (30% respondentów). Porównując te odpowiedzi z odpowiedziami na pytania dotyczące roku ukończenia studiów nie trudno o wniosek, że znaczna część nauczycieli studiowała i kończyła studia jako osoby już pracujące w zawodzie nauczyciela.

Serie pytań metryczkowych zamykało pytanie o formę własności zakładu pracy (szkoły). Według odpowiedzi respondentów 205 spośród nich (ok. 91%) było zatrudnionych w placówkach publicznych, natomiast zatrudnianie w placówkach niepublicznych deklarowało 21 osób (ok. 9%). Nie jest zachowana proporcja między liczbą szkół publicznych a niepublicznych a liczbami zatrudnionych w nich nauczycieli. Dzieje się tak dlatego, że placówki niepubliczne są z reguły mniejsze (kształcą mniej uczniów). Placówki niepubliczne korzystają ponadto w dużym stopniu z kadry placówek publicznych zatrudniając dodatkowo nauczycieli placówek

publicznych na umowy-zlecenia.

Zasadniczą część ankiety dotyczyła statusu zawodowego pracowników z wyższym wykształceniem, w przypadku omawianego podzbioru - grupy nauczycieli. Rozpoczęła ją pytanie "Jak Pan(i) ocenia wpływ posiadania wyższego wykształcenia na swoją działalność zawodową?". Zdecydowana większość ankietowanych nauczycieli (148 osób - 65% respondentów) stwierdziło, że wpływ ten jest bardzo wyraźny, 61 osób (27%) oceniło ten wpływ jako umiarkowany a tylko 9 osób (ok. 4%) stwierdziło, że wpływ ten jest nieistotny. Pięć osób nie miało zdania w tej kwestii. Odpowiedzi respondentów potwierdzają potrzebę posiadania wyższego wykształcenia w zawodzie nauczycielskim. Z powyższym pytaniem koresponduje następnie, w którym zapytano czy wyższe wykształcenie pozwoliło na uzyskanie awansu zawodowego. Tu odpowiedzi były już bardziej zróżnicowane. Twierdząco odpowiedziały 132 osoby (58% respondentów), zaprzeczyło 70 osób (31%), zaś 24 osoby (ok. 11%) nie miało zdania w tej kwestii. Odpowiedzi respondentów pozwalają przypuszczać, że znaczna część nauczycieli czuje się w swoim zawodzie niedowartościowana.

Dalsze pytanie dotyczyło kwestii wynagradzania pracowników z wyższym wykształceniem, w przypadku opisywanym w niniejszej publikacji - nauczycieli. Postawiono pytanie o ocenę zarobków w porównaniu ze średnimi wynagrodzeniami w regionie. Tu zdecydowana większość respondentów (135 osób - ok. 60% ankietowanych) stwierdziła, że ich zarobki są niższe niż przeciętne w regionie, 60 osób (26,5%) przyznało się do zarobków takich jak przeciętne w regionie, 13 osób (ok. 6%) uznało swoje zarobki za nieco wyższe niż przeciętne w regionie, a tylko 2 osoby potraktowały swoje zarobki jako znacznie wyższe niż przeciętne w regionie. Nie miało zdania w tej kwestii 12 osób.

Inne pytanie dotyczące również wynagrodzeń za pracę brzmiało: "Czy jest Pan(i) zadowolony(a) z otrzymywanego wynagrodzenia w podstawowym miejscu pracy?". W tym przypadku zdecydowana większość ankietowanych nauczycieli (187 osób - 83% respondentów) odpowiedziało "nie". Tylko 26 osób (11,5%) potwierdziło zadowolenie z otrzymywanego wynagrodzenia. Nie miało zdania w tej kwestii 9 osób. Były istotne różnice w odpowiedziach na te dwa pytania w przypadku nauczycieli szkół publicznych i nauczycieli szkół niepublicznych. Nauczyciele szkół niepublicznych byli w dużo większym stopniu zadowoleni ze swoich zarobków. Na 21 osób ankietowanych 9 osób było zadowolonych z zarobków, 6 niezadowolonych, 5 nie miało zdania. Odpowiedzi nauczycieli na kwestię zarobków są dalece niepokojące. W licznych dyskusjach na ten temat na szczeblach rządowych, regionalnych, lokalnych i w środowisku nauczycielskim jednoznacznie akcentowana jest konieczność znaczącego zwiększenia wynagrodzeń tej grupy zawodowej. Mimo podjętej w 2000 r. próby poprawy tego stanu poprzez nowelizację "Karty Nauczyciela" nie udało się osiągnąć wzrostu uposażeń satysfakcjonującego nauczycieli. Świadczą o tym liczne wypowiedzi w środkach masowego

przekazu, a w przypadku naszego badania, odpowiedzi respondentów - nauczycieli na pytania ankiety, która była przeprowadzona w okresie, gdy już wszyscy nauczyciele znali swoje uposażenia po dla jednych istotnej, dla innych nieistotnej - podwyżce wynagrodzeń.

Z tymi pytaniami były skorelowane inne dotyczące związków zarobków i zatrudnienia z wyższym wykształceniem. Na pytanie czy zarobki są związane z wyższym wykształceniem twierdząco odpowiedziało 149 (66%) respondentów, przeciwnego zdania było 62 osoby (27%), zaś 9 osób nie miało zdania. Taki wynik jest uzasadniony faktem, że stawki wynagrodzenia zasadniczego dla nauczycieli z wyższym wykształceniem są znacząco wyższe niż stawki nauczycieli z ukończonym Studium Nauczycielskim a tym bardziej tylko z wykształceniem średnim.

Również pozytywnie oceniono wpływ wyższego wykształcenia na uzyskanie, utrzymanie lub zmianę miejsca pracy. Spośród 226 ankietowanych nauczycieli 105 (46,5%) potwierdziło tę zależność w znacznym stopniu, 61 (27%) odpowiedziało, że wykształcenie wyższe miało wpływ na warunki zatrudnienia, ale w nieznacznym stopniu, natomiast 45 osób (20%) odpowiedziało przecząco. Nie miało zdania w tej kwestii 10 osób. W sumie przeważały znacząco pozytywne odpowiedzi (166 osób - 73,5%) potwierdzając znaczenie wyższego wykształcenia przy zatrudnieniu na stanowisku nauczycielskim.

Następne pytanie dotyczyło zadowolenia z pracy i swojej pozycji zawodowej. Zadowolonych było 137 osób (ok. 60,5% respondentów), niezadowolony wyraziło 58 osób (ok. 25,5%), natomiast 25 osób nie miało zdania na ten temat. Zbliżone do powyższego było pytanie: "Czy wykonywana praca przynosi Panu(i) satysfakcję (niekoniecznie materialną)?" Odpowiedzi zdecydowanie twierdzącej "tak" udzieliło 138 osób (61% respondentów), 75 (35%) osób odpowiedziało "czasami" a tylko 12% (ok. 5%) dało odpowiedź negatywną. Tylko jedna osoba nie miała zdania w tej kwestii. Odpowiedzi na obydwa powyższe pytania pozwalają na sformułowanie wniosku, że praca nauczycieli traktowana jest jako pewien rodzaj posłannictwa, czerpią oni satysfakcję z kształtowania osobowości dzieci i młodzieży, na dalszym planie umieszczają problemy gratyfikacji materialnej za wykonane zadania.

Braki uposażenia podstawowego nauczyciele uzupełniają przez wykonywanie dodatkowych odpłatnych prac poza podstawowym etatem. Na pytanie o tym czy ankietowany wykonuje takie prace twierdząco odpowiedziało 125 osób (55%) respondentów, natomiast 100 osób (44%) twierdziło, że nie wykonuje takich prac. Z informacji uzyskanych od nauczycieli wynikało, że w przypadku dodatkowych prac było to najczęściej zatrudnienie w macierzystej szkole w wymiarze ponadetatowym, zatrudnienia dodatkowe w innej szkole, udzielanie korepetycji, rzadziej inne czynności nienauczyielskie. Pracę dodatkową rzadziej deklarowali nauczyciele z miejscowości poza Płockiem i nauczyciele szkół podstawowych. Spośród wszystkich badanych grup zawodowych nauczyciele stanowili tą, w której najbardziej powszechne były deklaracje o dodatkowym pozaetato-

wym zarobkowaniu. Jest to z pewnością przymus ekonomiczny, bowiem osoby posiadające wysokie kwalifikacje zawodowe (a taką grupą są nauczyciele) nie godzą się z sytuacją niedostatków materialnych swoich rodzin.

Aby zorientować się, jakie są aspiracje nauczycieli w kwestii wynagrodzeń za pracę zadano pytanie: "Jak powinny się kształtować Pana(i) zarobki, aby były satysfakcjonujące?". Najwięcej, bo 124 osoby (55%) odpowiedziało że powinny one być 2-3 krotnie wyższe niż obecnie, do wynagrodzeń wyższych o 50% niż obecnie aspirowało 58 osób (blisko 26% respondentów), 35 osób (15,5%) chciałoby mieć zarobki ponad trzykrotnie wyższe niż obecnie, tylko 8 osób stwierdziło, że ich zarobki są satysfakcjonujące, przy czym dotyczy to 6-ciu osób zatrudnionych w szkołach niepublicznych. Wydaje się, że aspiracje nauczycieli do znacznie wyższych niż obecnie wynagrodzeń są w pełni uzasadnione.

Kolejne pytanie dotyczyło potrzeb w zakresie uzupełnienia i doskonalenia kwalifikacji. Potrzebę uzupełnienia wiedzy w zakresie swojej wyuczonej specjalności deklarowało 98 osób (43% respondentów). O potrzebie uzupełnienia wiedzy o elementy nie związane ze swoją specjalnością wypowiedziało się 50 osób (22%), najczęściej wymieniając informatykę. Jako wystarczający poziom swojej wiedzy, ale z potrzebą uzyskania wyższych kwalifikacji praktycznych oceniło 48 osób (21%). Brak potrzeby uzupełnienia i zmiany kwalifikacji wskazały 23 osoby (10% respondentów), zaś 8 osób nie miało zdania na ten temat. Potwierdzone zostały zatem potrzeby uzupełnienia wiedzy i umiejętności przez większość pracujących nauczycieli. Pokrywa się to z danymi Delegatury Mazowieckiego Kuratorium Oświaty w Płocku, gdzie zarejestrowano 481 nauczycieli, którzy podjęli aktualnie studia podyplomowe, 232 nauczycieli studiujących na magisterskich studiach uzupełniających oraz 75 nauczycieli na studiach licencjackich.

Ostatnie 3 pytania dotyczyły perspektywy kształcenia kadr z wyższym wykształceniem. Pierwsze z tych pytań polegało na kolejnościowym (według skali ważności) uszeregowaniu różnych umiejętności współczesnych kadr z wyższym wykształceniem. Za najważniejszą nauczyciele uznali umiejętność pracy w zespole, dalej kolejno szeregowano umiejętność wyszukiwania źródeł informacji, umiejętność selekcji i oceny różnych informacji, znajomość języków obcych i wreszcie umiejętność wykorzystania komputera. Umieszczenie na pierwszym miejscu umiejętności pracy w zespole pozostaje w zgodzie ze specyfiką działalności zawodowej nauczycieli, gdzie końcowy sukces w postaci ukształtowania wychowanka jest zależny od pracy całego zespołu nauczycielskiego. Jako dyskusyjną należałoby przyjąć ostatnią pozycję umiejętności wykorzystania komputera, zwłaszcza w kontekście przewidywanych zmian cywilizacyjnych w kierunku cywilizacji informacyjnej.

Kolejne pytanie dotyczyło zasobu kadr z wykształceniem w regionie płockim. Największa część ankietowanych (69 osób - 30%) uznała, że jest nadmiar tych kadr i grozi im bezrobocie, 54 osoby (24%) stwierdziły, że zasób kadr z wyższym wykształceniem w regionie

jest wystarczający. Tylko 32 (14%) osoby oceniły, że jest niedobór kadr z wyższym wykształceniem w regionie płockim, natomiast duża grupa (69 osób - 30%) nie miała zdania w tej kwestii.

Ostatnie pytanie ankiety dotyczyło potrzeby dalszego rozwoju szkolnictwa wyższego w regionie płockim. Tu zdecydowana większość respondentów stwierdziła, że jest potrzeba dalszego rozwoju tego szkolnictwa. Odpowiedziały tak 154 osoby, co stanowiło 68% ankietowanych nauczycieli. Twierdząc na to pytanie odpowiadali również ci, którzy ocenili, że jest nadmiar kadr z wyższym wykształceniem w regionie i grozi im bezrobocie. Było 40 takich osób. Również 33 osoby uważające, że zasób kadr z wyższym wykształceniem jest wystarczający, potwierdziły potrzebę dalszego rozwoju szkolnictwa wyższego w regionie. Pozornie wygląda na to, że pomiędzy odpowiedziami na dwa ostatnie pytania ankiety jest sprzeczność. Tak jednak nie jest. W drodze innych dociekań ustalono, że ankietowani mówiąc o dalszym rozwoju szkolnictwa wyższego w regionie mieli na myśli przede wszystkim jakościowe parametry tego szkolnictwa. Chodziło im o kształcenie na wysokim poziomie i w takich kierunkach, aby nie było problemu z zatrudnieniem absolwentów lokalnych szkół wyższych, co obecnie ma już miejsce zarówno w Płocku jak i w regionie płockim, mimo nadal niskiego wskaźnika procentowego ludności z wyższym wykształceniem.

Jakie są zatem blaski i cienie wyższego wykształcenia w opinii badanych nauczycieli subregionu płockiego? Jednoznaczna odpowiedź na to pytanie jest problematyczna, bowiem zagadnienie wyższego wykształcenia i jego funkcji jest niezwykle pojemne i nie sposób to rozstrzygnąć na podstawie pojedynczego, fragmentarycznego badania. Jako zasadniczy ciężar utrudniający spożytkowanie wyższego wykształcenia przez nauczycieli z pewnością można przyjąć niski poziom wynagrodzeń za ich trudną i ofiarną pracę. Wskazują na to odpowiedzi na pytania dotyczące porównania zarobków nauczycieli z przeciętnymi w regionie, wykonywanie dodatkowych prac odpłatnych poza podstawowym etatem wskutek niezadowalającego wynagrodzenia otrzymywanego w podstawowym miejscu pracy oraz oczekiwania 2-3 krotnie wyższych zarobków niż wynoszą one obecnie. Można krótko powiedzieć, że nauczyciele nie są beneficjentami przemian, z jakimi mamy do czynienia w Polsce od 1989 roku, mimo czynionych prób w tym zakresie.

Niepokojącymi dla realizatorów badań ankietowych są również odpowiedzi na pytania o zasób kadr z wyższym wykształceniem w regionie płockim. Wskazania na występujący obecnie nadmiar tych kadr czy nawet wystarczający zasób w sytuacji, gdy region płocki jest mało zasobny w te kadry, skłania do pewnych refleksji i podejrzeń. Refleksja wiąże się z być może małym spopularyzowaniem funkcji wyższego wykształcenia w obecnej rzeczywistości, a zwłaszcza w nieodległej nawet przyszłości, nie mówiąc już o dalszej perspektywie czasowej w kontekście przemian cywilizacyjnych. Co do podejrzeń to można wysunąć przypuszczenie, że wskutek różnych zapowiedzi związanych z wdrażaną refor-

mą edukacji w Polsce oraz wkraczającym na kolejne poziomy kształcenia szkolnego niżem demograficznym, nauczyciele czują się zagrożeni jeśli idzie o ich miejsce pracy. Stanu liczbowego poszczególnych roczników dzieci i młodzieży nie da się zmienić żadnymi przedsięwzięciami, natomiast można tak zaprojektować cały system edukacyjny, aby konieczna przecież reforma edukacji nie stwarzała zagrożeń dla nauczycielskiego bytu. Wystarczyłoby na przykład zdecydowanie rozszerzyć front kształcenia i rekwalifikacji dorosłych, bowiem generalnie społeczeństwo nasze jest słabo wykształcone i może to być jedną z najważniejszych przeszkód w naszym przystąpieniu do Unii Europejskiej i szerzej w sprostaniu wyzwaniom globalizacji.

Blasków jest więcej. Na tle mizერიi uposażeń nauczycieli cieszy docenianie przez nich wyższego wykształcenia zarówno w kontekście możliwości zatrudnienia, jak i awansu zawodowego oraz wyraźnego wpływu na szeroko rozumianą działalność zawodową. Cieszy również zadowolenie z pracy i swojej pozycji zawodowej u znacznej większości badanych nauczycieli a zwa-

szcza satysfakcji z wykonywanej pracy, szczególnie tej dużej grupy nauczycieli, którzy uprzednio zdecydowanie wyrazili swoje niezadowolenie z otrzymywanego wynagrodzenia. Do pozytywów należy również zaliczyć deklaracje dalszego kształcenia i uzupełniania kwalifikacji, co jak należy przypuszczać wynika m.in. z już posiadanego wysokiego poziomu wykształcenia i wyrobionego w czasie studiów nawyku uczenia się. Pozytywne jest również dostrzeganie potrzeby dalszego rozwoju (zwłaszcza jakościowego) szkolnictwa wyższego w regionie plockim. To w dużym stopniu od postaw nauczycieli szkół poziomu średniego zależą aspiracje młodzieży do studiów wyższych, które w dużym stopniu wymuszają rozwój tego poziomu kształcenia.

W sumie, mimo licznych niedostatków dnia dzisiejszego, należy optymistycznie potraktować wykorzystanie przez nauczycieli posiadanego przez nich wyższego wykształcenia zarówno teraz jak i w przyszłości, którą w dużej mierze oni będą kształtować.

Bibliografia

1. B a n a c h C z . , *Polska szkoła i system edukacji - przemiany i perspektywy*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1997.

2. N o w a k S . , *Metodologia badań społecznych*, PWN, Warszawa 1985.

3. *Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku, Edukacja jest w niej*

ukryty skarb, Delors J.(red.), Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Wydawnictwo UNESCO, Warszawa 1998.

4. *W drodze do społeczeństwa informacyjnego*, Lubicz J. (red.), Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 1999.